

ALEVİ RİTÜELLERİ: BİSMİL ÖRNEĞİ

Ramazan TÜRKEKUL *

Gönderim/Received: 6 Kasım/Nov. 2015
Kabul/Accepted: 17 Nisan/April 2016

Öz

Bu çalışmanın konusunu, Diyarbakır ili, Bismil ilçesinde ve köylerinde yaşayan Alevilerin ritüelleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda Alevilerin; inanç, ibadet, kurum ve sosyal ilişkileri ele alınarak, kültürel hayatın korunmasında, ritüellerin ne kadar etkili olduğunun ve ritüellerin kimlik inşasındaki belirleyiciliğinin tespiti amaçlanmıştır. Burada kavramsal olarak kimliğin ne olduğundan çok kimliğin oluşumunda ritüellerinin nasıl bir işlev gördüğüne bakılmıştır. Bismil, geçmişte de günümüzde de hep Sünni/Şafii kimliğine mensup bireylerin yoğun yaşadığı bir bölge olmuştur. Bu bölgede uzun zamandır yaşayan/yaşamaya çalışan Alevi kimliğine mensup bireyler, bu yoğunluk karşısında hep azınlıkta kalmıştır. Bu durum karşısında, kimliğin korunmasındaki direngenliklerinin ne üzerinden sağlandığı ve bu kimliğin devamlılığını sağlayan dinamiklerin neler olduğuna yapılan alan araştırmasıyla bakılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Alevi, Sünni, Bismil, Ritüel*

The Alawite Rituals: Bismil Case

Abstract

The subject of the study comprise the rituals of Alawites living in the Bismil town and villages of Diyarbakir province. The purpose was to find how effective the rituals are in the protection of cultural life, and to determine their effects in the construction of identity by taking Alawites' faith, prayer, civil society and social

---

* Yüksek lisans öğrencisi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, VAN | dostlar__2121@hotmail.com

relationships into consideration. How the rituals affect identity construction was examined, rather than a mere conceptual identity. Bismil has always been a place where Sunni/Shafi lived and the Alawites, who have been living in the area for a long time, have always been the minority. Accordingly, the focus was to find what provides the pertinacity for protecting their identity and the dynamics that provides continuity in maintaining their identity

Key Words: *Alawites, Sunni Muslims, Bismil, Rituals*

Giriş

Tarih boyunca İslam dininin gerek siyasal, sosyal, kültürel gerekse başka nedenlerle farklı yorumlanması neticesinde, çeşitli dini ekoller ve anlayışlar ortaya çıkmıştır. Toplumlarda görülen bu dini çeşitlilik, din ile kültürün birbirlerini etkilemesiyle meydana gelen değişimin zamanla bir inanç sistemi haline dönüşmesinden kaynaklanmaktadır. Adına ister dini bir düşünce, ister mezhep, ister tarikat isterse kültür densin, Alevilik, farklı dini düşünceler ekseninde süregelen tarihsel bir olgudur (Yılmaz, 2009: 190).

Alevilerin, Sünni/Şafiliğin hüküm sürdüğü bu coğrafyada yaşama zorunluluğu ile birlikte kendini açık ve serbest bir şekilde ifade edememeleri, Aleviliğe “*gizli toplum*” denebilecek kapalı bir toplum özelliği kazandırmıştır (Çınar, 2007: 15). Bunun temel nedeni on altıncı yüzyılda Osmanlı-Safevi siyasi çekişmesidir. Ayrıca Memluklar’la yapılan savaşı Osmanlı devletinin kazanmasıyla halifeliğin Yavuz Sultan Selim’e geçmesi, Aleviler üzerindeki baskının daha da artmasına neden olmuştur. Çünkü Yavuz Sultan Selim Türk dünyasının olduğu gibi İslam dünyasının da egemen tek lideri olmuştur (Taşğın, 2003: 2-13; Yaman, 2012: 98-99). Bu toplulukları olumsuz yönde etkileyen önemli bir gelişme de 1826’da II. Mahmut’un Bektaşî tekkelerini kapatması olmuştur. Osmanlı yönetiminin bu olumsuz yaklaşımlarından rahatsız olan Aleviler, Cumhuriyetin ilanı ve bunu takiben 1925’te Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasıyla Cumhuriyetin ve Mustafa Kemal’in yanında yer aldılar. Daha sonraki süreçte Demokrat parti döneminde Hacı Bektaş Tekkesinin restore edilmesi topluluk tarafından olumlu karşılandı (akt. Taşğın, 2003: 3-5).

Alevilik, 1980 sonrasında daha çok gündeme gelmiştir. Artık kamusal alana taşınan Alevilik, dernekler ve vakıflar aracılığıyla modernleşme sürecinin yeni anlayışını sunmaya başladı. Çünkü 1980 öncesi siyasal çekişmeler, Sovyetler Birliği’nin yıkılışı, genel anlamda dünyada dini-kültürel değerlerin gündeme gelişiyle farklı kültürel toplulukların kendilerini ifade etme imkânı sağlamıştır. Böylece Aleviler daha fazla görünmeye başladılar. Ayrıca Alevilik konusunun sık sık gündeme gelmesiyle beraber

Aleviler, kimliklerini özgürce dile getirmeye başlamış ve çevredeki topluluklarca tanınmaya başlamışlardır. Daha önce kimliklerini saklayan Aleviler artık kimliklerini saklamamakta ve bununla beraber Alevi ve Sünnilerin birbirini tanıma süreci başlamaktadır. Bu bağlamda komşuluk ilişkileri de gelişmektedir (Yaman, 2012: 148; Taşgın, 2003: 4-5).

Alevilerin, Sünni/Şafiiliğin hüküm sürdüğü bu coğrafyada yaşama isteği ve ritüellerin¹ etnik kimlik inşasındaki etkisini araştırmak amaçlandığından bu çalışma transaksionalist bir bakış açısıyla ele alınmıştır.

Transaksionalist görüşün önemli temsilcilerinden F.Barth (2001: 12), etnik gruplar arasında oluşan sınırların karşılıklı etkileşim eksikliğinden kaynaklanmadığını, bu sınırların varlığının dışlama ve dâhil etme gibi sosyal süreçlerin etkisiyle ortaya çıktığını ifade etmektedir. Barth, karşılıklı toplumsal etkileşimin farklılıkları azaltmadığını, aksine kültürel farklılıkların etnik gruplar arasındaki ilişkilere rağmen varlıklarını sürdürdüğünü dile getirmiştir.

Araştırma alanında iki kimliğin dikkat çekmesi ve bu kimliklerin sürekli etkileşim halinde oluşu göz önünde bulundurulduğunda, transaksionalistlerin dile getirdiği görüşlerin araştırma için ne kadar önemli olduğu görülmektedir.

Araştırma, toplamda beş ayrı ziyaret olarak 30.12.2012 - 07.04.2013 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın odak noktası Alevi ritüelleri olduğu için ağırlıklı olarak konuya vakıf Alevi dedesi ile görüşülmüştür. Ancak çalışma kapsamında dede dışında bu topluluğun başka üyeleriyle de görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca çalışmada daha sağlıklı verilerin elde edilmesi için karşı grup olan Sünni/Şafii bireylerle de görüşme yapılmıştır. Gerçekleştirilen alan araştırmasında; derinlemesine görüşme, mülakat ve kısmi katımlı gözlem teknikleri kullanılmıştır.

Alevilik

Alevi terimi son yıllarda özellikle Türkiye’de tartışma konusu olmuştur. Oysaki Yaman’a (2012: 20) göre, Alevi teriminin anlamı ve kökeni gayet açıktır. Arapçada “Ali’ye mensup, Ali’ye ait” anlamlarına gelmektedir.

---

¹ *Ritüel: Belli zamanda ve belli aralıklarla yerine getirilen, uygulamada sembollerinde yer aldığı bir davranış kalıbı olarak tanımlanır. Ritüeller toplumu bir arada tutmak için gerekli toplumsal dayanışmayı yaratır. Ritüellerin esasında aynı faaliyetin tekrarlanması ve her ayrıntının korunması hatta sonsuza kadar aynı kalması çabası yer alır (Subaşı 2010:1).*

Ancak Çınar'a (2007: 28) göre, Alevi sözcüğü "Alev" kökünden türetilmiştir. Çınar bu iddiasını Türk dili kurallarına dayandırarak açıklamaktadır. Ancak araştırmacı tarafından yapılan araştırmalarda hemen hemen bütün akademik çalışmalarda ve yayımlanan eserlerde Alevi terimi, Ali taraftarı olma, ondan yana ve onun yolundan giden olarak açıklanmaktadır. Ayrıca Yaman (2012: 20), Alevi sözcüğünün "Alev" sözcüğüne dayandırılmasına tepki göstermiş bunun bir zorlamadan ibaret olup, bilimsel dayanaktan yoksun olduğunu belirtmiştir.

Alan araştırmasında görüşülen kişiler Aleviliğin, sadece Ali'ye ve yakınlarına taraftar olma anlamının anlaşılmasını, Aleviliğin; Aynı zamanda Kur'an ve İslam'ı, Ali'nin anlayıp anlattığı şekli olduğunu vurgulamışlardır.

Alevi sözcüğünün etimolojik bakımdan anlamı oldukça açıktır. Ancak Alevilerin, yüzyıllardır karşı karşıya olduğu sosyal ve tarihsel dışlanma dinamikleri göz önünde bulundurulduğunda, aslında "Alevi" kavramına yönelik farklı değerlendirmelerin varlığının tesadüf olmadığını destekler niteliktedir. Ne yazık ki kavramın içeriğinden çok araştırmacıların görmek istediği içerik ön plana çıkarılmaktadır. Bu da kimi çevrelerin bu kavramı kendi siyasi, ideolojik amaçlarına uygun olarak kullandığını göstermektedir (Yaman, 2012: 20-21).

Sünnilik

Yılmaz'a (2011: 91-92) göre, Sünnilik (Ehli Sünnet), İslam literatüründe Hicri ikinci yüzyılda kullanılmaya başlayan ve sünnet ile aynı kökten gelen bir kavramdır. Sünnet literatürde yol, gidiş, tarz, üslup, adet ve davranış gibi anlamlara gelmektedir. Sünnilik ise Muhammed Peygamber'in sünnetini takip etmeye dayalı düşünce sistemi anlamında kullanılmaktadır. İslam tarihinde Sünniliğin, Muhammed Peygamber'in sünnetinden, sapmalara bir tepki olarak doğduğu ifade edilmektedir. Arabacı'ya (2009: 57) göre, Sünni kelimesinin ilk defa ortaya çıkışı tarihi, sebepleri ve kapsamı konusunda çeşitli rivayetler olmakla beraber terimin ortaya çıkışından günümüze gelinceye kadar anlam alanı oldukça genişlemiştir.

Şafilik

Bu mezhep Muhammed B.İdris-i Şafii tarafından kurulmuştur (Gölpınarlı, 2011:208). Muhammed B.İdris-i Şafii kurduğu bu mezhepte kanıt aramada ilk adres olarak Kuran-ı Kerim'i göstermiştir. Kuran-ı Kerim'de belirtilmeyen hususlarda ise sırasıyla Sünnet, İcma ve Kıyas'ı adres olarak

göstermiştir. Muhammed B.İdris-i Şafii halifelerden en üstünü olarak Ebubekir'i göstermiştir. Ancak Ali ile Ehlibeyte de karşı değildir. Bender (1993: 82), Şafii mezhebinin önce Mısır'da kabul gördüğünü, ardından başka bölgelere yayıldığını belirtmektedir.

BİSMİL'DE ALEVİ RİTÜELLERİ

Musahiplik Kurumu

Aleviliğin, sürekliliğini sağlayan önemli unsurlardan biride musahiplik kurumudur. Musahiplik, Alevi toplumunun kendi içindeki dayanışmayı güçlendirme görevini üstlenmiştir. Ahret kardeşliği, yol kardeşliği, ikrar verme, kardaşlık tutma deyimleriyle de adlandırılan bu kurumda kişilerin eş tutması söz konusudur (Yaman, 2012: 257).

Geleneksel Alevi dünyasında toplumsal dayanışmayı arttıran ve oldukça güçlü olan bu kurum, vazgeçilmez bir unsur olarak varlığını sürdürmektedir (Subaşı, 2010: 94). Musahipliğin amacı, Alevi toplumlar arasındaki dayanışma, paylaşma ve kardeşlik duygularını geliştirmektir (Yılmaz, 2011: 86). Toplumsal dayanışma kurumu olan musahipliğin akrabaların dışından olması kuralı, aynı zamanda akraba olmayan gruplar arasındaki muhtemel anlaşmazlıkların tehlikesini de azalttığı gibi bu grupları birbirine bağlamıştır (Subaşı, 2010: 95).

Gerçekleştirilen alan araştırmasında konuya vakıf kişilerle yapılan görüşmelere göre, geleneksel Alevi yaşamında, her Alevinin bir musahibi olması zorunludur. Musahibi olmayan bir Alevi yapılan dini ritüellerin hiçbirine katılamaz. Seyit Hasan Köyü Dedesi, musahiplerin birbirlerine karşı yapmakla yükümlü oldukları vazifeleri/mecburiyetlerin şu şekilde olduğunu belirtmiştir. “Musahip olmuş kişilerin (canlar), biri açken diğeri tok yatamaz; biri çıplakken diğeri kaftanla dolaşamaz. Birinin sorunu varken diğeri o sorunun dışında duramaz. Aynı baba ve anneden olanların rızkı farklıdır ama musahiplerin rızıkları birdir; olan olmayana vermek mecburiyetindedir. Vermezse bu kişilerin musahipliği düşer. Ayrıca musahipler, aynı yerde yaşamalıdır ki birbirlerinin sorunlarına ve yardımlarına koşabilsinler. Musahipler, birbirinden kız alıp-veremez. Çünkü evlatları kardeştir ve eğer ki evlenirse zina yapmış olurlar. Bu nedenle musahibiyle evlenen biri olursa hem evlenenlerin hem de ailelerin musahiplikleri düşer ve cemaatten kovulurlar.”

Yapılan araştırmalarda musahip olabilmenin yaşı ile ilgili herhangi bir sınırlamanın olmadığı görülmüştür. Ergenlik çağına girmek yeterli sayılmaktadır. Ancak musahip olacak bireylerin evli veya bekâr olmaları

gerekliliği ile ilgili araştırmacılar arasında farklı görüşlerin olduğu görülmektedir. Kimi araştırmacılar, evli veya bekâr olunabileceğini belirtirken, kimileri ise muhakkak evli olunması gerektiğini belirtmiştir. Yapılan alan araştırmasında bu soruyu bölgede yaşayan Alevilere yönelttiğimizde benzer bir sonuçla karşılaştık. Toplumun bir kesimi, “birey evli veya bekâr olabilir bu herhangi bir sorun teşkil etmez.” derken; başka bir kesim ise, “birey kesinlikle evli olmalı” demiştir. Buna karşın Bismil yöresinde yaşayan Alevilerin hemen hepsinin evlendikten sonra musahip tuttukları gözlemlenmiştir.

Yaman’a (2012: 260) göre, musahiplik, sosyal yararlar gözetilerek ve sosyal dengeyi sağlamak amacıyla biri varlıklı, biri fakir iki talip arasında gerçekleştirilmektedir. Ancak alan araştırmasında Alevi liderleriyle yapılan görüşmede musahip olacak bireylerin kesinlikle denk olması gerektiği belirtilmiştir. Neden denk olması gerektiğini Abbas Öztürk (Dede) şöyle belirtmiştir:

Herkes birbiriyle musahip olamaz; Zengin fakirle, okumuş cahille, şehirli köylüyle musahip olamaz. Çünkü zengin parasıyla fakiri ezebilir; Okumuşun ilmi ve ufuğu geniş olur, cahil bir şey bilmediği için gönlüne ve diline göre konuşur, bunun için okumuş olan cahili bilgisiyle ezebilir; Şehirli kurttur derler, gözü açıktır. Köylü koyundur, kurtla koyun yan yana olamaz; musahipler madden ve manen aynı olmalı, aynı bilgi ve aynı gönle sahip olmaları lazım ki birbirlerini ezmesinler.

Musahiplik kurumunun yukarıda belirtilen işlevleri dikkate alındığında, kültürel hayatın korunmasında ve sürdürülmesinde belirleyici bir unsur olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca gerek yaptığımız alan araştırmasında, gerekse daha önceden yapılmış araştırmalarda musahiplik kurumunun, işlevinin eskiye oranla azaldığı söylenebilir. Ancak bu durum kentleri daha çok etkilerken, kırsal alanları daha az etkilemiştir. Yaman’a (2012: 260) göre, musahiplik kurumunun geçmişe göre işlevinin azalmasındaki temel neden göç ve Modernizm’dir.

Düşkünlük Kurumu

Alevi toplumu için çok önemli kurumlardan biri de düşkünlük kurumudur. 16.yüzyıldan beri Alevilerin içinde buldukları ortam ve koşullar Alevilerin kendi kabuklarına çekilmelerine neden olmuştur. Böylece Aleviler,

aralarındaki anlaşmazlıkları geleneksel yöntemlerle çözüme yoluna gitmişlerdir. Düşkünlük, Alevi inanç ve değerlerini ihlal ederek yoldan çıktığı kabul edilen kişilere uygulanan bir cezai yöntemdir. Bu yöntem inanç disiplini, toplum düzenini ve topluluğun devamlılığını sağlayan en önemli yapılar arasında yer almaktadır (Yılmaz, 2011: 90; Subaşı, 2010: 117-119).

Bu yapının sağlıklı bir şekilde yürümesini mümkün kılan hiç kuşkusuz evlilik kurumunun kendine özgü niteliğidir. Süvari (2009: 61), insanların çoğunlukla grup içi evlilik yaptıklarını bu nedenle, farklı bir gruptan gelmiş olmanın çiftler ve aileleri arasında sıkıntı yaratacağını, evlilik durumunda ise (çiftler istese bile) bu endişenin daha da derinleşeceğini belirtmektedir. Bu bağlamda endogami önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Aleviliğin tarihsel sürecine bakıldığında, kural gereği grup içi evlilik sürdüren bir topluluk oldukları gözlemlenmektedir. Uygulamış oldukları bu kural, grubun varlığını güçlü bir şekilde devam ettirmesini sağlayan önemli unsurlardan biri olmuştur. Bu kuralın güçlü bir şekilde uygulanması için endogamiye uymayanlar düşkün ilan edilmiştir (Subaşı, 2010: 117). Ayrıca bu kurala uyulmadığında düşkün ilan edilmeyi gerektiren başka hususlar da vardır. Bunlar: cinayet işlemek, gayri ahlaki ilişkiye girmek, hırsızlık yapmak, evli iken eşini keyfi boşamak, keyfi nişanlısından ayrılmak, Ehlibeyt ve Ali'ye dil uzatanlar şeklinde sıralanabilir. Düşkünlük geçici ve sürekli olmak üzere ikiye ayrılır. Ebedi olan düşkünlüğe halk arasında "yoldan düşme" denilir. Bu kişilerin artık o topluluk içinde yaşamalarına imkân yoktur. Geçici düşkünlükte ise kişinin cezası bitince her şey eskisi gibi olur (Tekin, 2011: 290).

Araştırmanın yapıldığı Bismil yöresinde dedenin aktardıklarına göre düşkünlere şu uygulamalar yapılmaktadır: "Hak darına ve divana alınmazlar; eğer ki düşkün ilan edilen/edilenler halkla inatlaşırlarsa buldukları yerden uzaklaştırılırlar. Ceme ve cemaatin olduğu yerlere giremezler, girseler de kimse tarafından dikkate alınmazlar. Eğer ki o düşkün olan kişi/kişiler ölürse cenazeye gidilir, ama pençe vurulmaz. Yaptığı hata çok büyükse cenaze namazı bile kılınmaz."

Bozkurt'a (1990: 126) göre, sürekli düşkünlüğü gerektiren durumlar şöyle sıralanabilir; "*Evlenmesi yasak kimselerle evlenmek; ikrardan dönmek; zina yapmak.*"

Kentleşmenin etkileri kendini en fazla düşkünlük kurumunda hissettirmektedir. Çünkü geçmişte zaten Sünni/Şafii'ler tarafından bir dışlanma söz konusuydu, buna birde kendi toplumundan dışlanmak eklenince baş edilmesi çok zor bir durum ortaya çıkmaktaydı. Bu nedenle düşkünlük kurumunun caydırıcılığı çok güçlüydü. Ancak kentleşmeyle

beraber Alevi ve Sünni topluluklar arasındaki ön yargılar yıkılmış beraberinde dostane ilişkiler kurulmuştur. Bunun sonucunda düşkün ilan edilmek eskisi kadar caydırıcı olamamıştır. Artık Alevi toplumu tarafından düşkün ilan edilen bir birey, Sünni topluluk tarafından kabul görebiliyordu.

Gerek endogami kuralı gerekse düşkünlük kurumu, geleneksel hayatın korunmasında önemli yapı taşları olmuştur. Özellikle endogami kuralının kimlik inşasında belirleyici unsurlardan biri olduğu tespit edilmiştir.

Dâra Kekme

Alanda görüşülen dedelerin aktardıklarına göre: “Dara çekme işlemi tekke veya dergâhta (cem evi) yapılır. Rehber dara çekilecekler, irfanda durmalarını söyler; canlar (kişiler) ayakta, ayak parmakları, sağ parmak solun, sağ el kalbin üzerine gelecek şekilde bırakır. Ondan sonra gülbank çekilerek doğruyu söylemeleri ve birbirini affetmeleri, eğer affederlerse bağışlanacakları, aksi durumda öbür dünyada sorgularının yapılmayacağına gülbank verilir. Siz birbirinizden razı olursanız Hak'ta sizden razı olur diye nasihat edilir ve gerçekleri söylemeleri istenerek dar başlar. Her iki tarafta dinlendikten sonra haklı haksız birbirinden ayrılarak karar verilir ve gülbank çekilerek dardan indirilir. Haksız haksızlığını kabul etmezse toplumdun uzaklaştırılır. Kararı; dede, rehber ve gözcü verir. Bazen yaşlı köy halkından da yardım alınarak karar verilir.”

Dâra çekme işlemi şekil itibariyle dikkate alındığında, devlet mahkemelerinde yapılan yargılamalara benzemektedir. Özellikle geçmiş dönemlerde yalnızlaşan/yalnızlaştırılan Aleviler, uyguladıkları bu sistemle, kendi iç düzenlerini dizayn ederek kültürel hayatlarını koruyarak sürdürmeye çalışmışlardır.

Osmanlı devletinin uygulamış olduğu yalnızlaştırma politikaları neticesinde geçmişte çok etkili ve caydırıcı bir uygulama olan dâra çekme uygulaması, günümüzde kentleşmeyle beraber eski işlevini ve önemini yitirdiği söylenebilir.

Düşkünlük Kaldırma

Düşkünlük kaldırma, düşkün ilan edilmiş olup, cezasını tamamlayan kişilere uygulanmaktadır. Düşkünlük kaldırma uygulamasının nasıl yapıldığını Abbas Öztürk (Dede) şöyle dile getirmiştir: “Düşkün ilan edilen canlar (kişiler) eğer cezalarını tamamlamışlarsa veya birbirlerine haklarını teslim etmişlerse ve kimsenin kimsede hakkı kalmamışsa ceme gelirler, dede tarafları dara çeker. Taraflarla ayrı ayrı konuşur, daha sonra rehberden

durumları hakkında bilgi alır. Eğer taraflar anlaşmışlarsa dede iki taraftan da birbirlerine haklarını helal etmelerini ister ve tarafları (canları), sonbahara kadar deneme sürecine tabii tutar; eğer ki anlaşmış, kin ve nefreti içlerinden atmışlarsa dede ikisini de çağırır. Peyik ile rehberden durumlarını sorar eğer bunlar; araları iyidir, musibet kalmamış derse dede onları, eşleri ve çocuklarıyla beraber dara çeker. Her biri için Cebrail adına bir horoz kestirir. Daha sonra rehber post duası verir; ardından rehber, postu dedenin önüne serer bu işlemden sonra çerağ yakılır. Dede Allah Muhammed Ali aşkına duasını verir, ferraş (süpürgeci) üç kere Allah Muhammed Ali aşkına orta yeri süpürür ve postun altına sırlar. Canlar dara gelir, onlardan rızalık alınır, her iki can ve ailesi eğer birbirlerinden razıysa dede, komşularından da rızalık ister, onlarda razıysa birbirinden o zaman düşkünlüğün tam bitmesi için gülbank çekilir, üç duaz okunur ve görgü cemleri yapılarak düşkünlükleri kaldırılır.”

Yargılama mekanizmasının bir parçası olan bu uygulama ile suç işleyen bir bireyin işlediği suçun cezasını çekmesinden sonra yapılan törenle affedilmesidir.

Dedelik Kurumu

Yılmaz'a (2011: 72) göre, Oğuzca bir kavram olan dede, Orta Asya'da yaşayan Türk toplulukları arasında topluma yol gösteren, tecrübeli ve bilgili kişiler için kullanılan ata ve baba sözcükleriyle aynı anlama gelmektedir. Dedelik kurumu, çok önemli görevleri yerine getirmiş olup Alevileri yüzyıllarca dış dünyaya karşı koruyan, Aleviliğin ayakta kalıp kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan ve sosyal hayata yön veren en önemli kurum olmuştur (Yaman, 2012: 246; Yılmaz, 2011: 73).

Yılmaz'a (2011: 73) göre, dedenin toplum nezdinde statüsünü güçlü kılan en önemli unsur dedelerin göreve seçimle değil soy silsilesini takip ederek gelmeleridir. Bu soy silsilesinin On İki İmam'a ve Ehlibeyt yoluyla Muhammed Peygamber'e dayandığına inanılır. Dedelerin kutsal saydıkları ve bağlandıkları ocaklara ait icazetname (diploma) veya soy ağaçlarını gösteren şecereleri bulunur. Bu şecereler bir ocağın mensubu olan dedenin babasının yolunu takip ettiğini gösteren bir belge özelliği taşımaktadır.

Dini otorite olan dedeler, Cem'deki On İki Hizmet'in yürütülmesine rehberlik etmenin yanında inançla ilgili bilgileri anlatmaya ve uygulamaya dayalı bütün görevlerde başrole sahiptir. Ayrıca sosyal hayatta doğumdan sünnete, evlilikten boşanmaya, ölümden kabir ziyaretine, musahiplikten düşkünlük cezası vermeye varıncaya kadar her türlü dini faaliyetler dedenin rehberliğinde yerine getirilir (Yılmaz, 2011: 72).

Çok önemli yetkilerle donatılmış dedelerin, sosyal ilişkilerde ve aile hayatında dikkat etmesi gereken hususlar vardır, bunların neler olduğunu alan araştırmasında gördüğümüz Alevi toplumuna mensup üyeler şöyle sıralamıştır: “Dedeler, eline beline diline sahip olmalıdırlar. Dışardaki halka nasıl davranıyorlarsa, ailelerine de öyle davranmalıdırlar. İnsanlara ahlak, fikir ve düşünceleriyle örnek olmalı; nerede nasıl davranmaları gerektiğini bilmelidirler. Dokuz düşünüp bir söylemeli, asla doğrudan şaşmamalı ve adaletli olmalıdırlar.”

Bozkurt’a (1990: 96) göre; Dedeler belirli bir eğitim sürecinden geçtikten sonra posta oturabilirler. Alevi inancında el ele, el hakka bağlıdır inancı gereğince her dedenin görgüsünü görebilecek başka bir dede ocağı bulunmaktadır. Bu sebeple dedeler de bir başka dede önünde hesap verir ve yargılanır. Bu mekanizma sayesinde Alevi toplumu birbirinden haberdar olurlar.

Yapılan alan araştırmasında dedeler tarafından aktarılan bilgiler Bozkurt’un aktardığı bilgileri destekler niteliktedir.

Her güz ayında dedeler de görgüden geçer. Görgü yapacak dede onun evine gelir ve onun görgüsünü yapar. Bu görgü işlemi dede-talip ilişkisindeki gibidir. Tek fark eğer görgüsü yapılan dede bir suç işlemişse talibe oranla on kat ağır bir ceza ile cezalandırılır. Eğer bel (zina) suçu işlemişse bunun kesinlikle affı yoktur, dedeliği düşer; ona kimse dede demez. Sahip olduğu manevi her şeyi kaybeder, zaten bir dede için mal mülk önemli değil sahip olduğu en önemli şey manevi şeylerdir; ayrıca selam sabah kesilir ve dövülerek ortandan da kovulur.

Alevi toplumunda, çok önemli yetkilerle donatılmış dedelerin de uymak zorunda olduğu kuralların konmasıyla, dini otorite olan dedelerin, suç işlemesini ve toplumsal düzeni bozacak faaliyetlerden kaçınmasını sağlayarak, dedeler üzerinden kurulan mekanizmanın sorunsuz bir şekilde işlemesini sağlamıştır.

Kentleşme sonrası dede-talip ilişkileri zayıflamış, çeşitli sorunların ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur. Bu süreç içinde birçok dede görevini yerine getiremez hale gelmiş, taliplerse daha önce her konuda başvurdukları dedelerden yoksun kalmışlar. Ancak bu durumu alan araştırmasının yapıldığı bölgede yaşayan Aleviler için söylemek doğru olmaz. Araştırmanın yapıldığı Bismil’de her ne kadar dedelik kurumu zayıflamışsa da hala işlevini yerine getirebilmektedir. Ayrıca hiyerarşik olarak en üst konumda olan dedenin ekonomik alanda da aynı üstünlüğü elinde bulundurduğu, araştırma alanı

için söylenemez. Çünkü yapılan alan araştırmalarında halkın büyük bir çoğunluğunun betondan yapılmış ve daha modern evlerde yaşadığı görülürken, dedenin yaşadığı ev diğerlerine göre daha az modern sayılacak bir evdi. Buna ek olarak her yıl hâsılatların kaldırılmasından sonra köylülerin (kimin gönlünden ne koptuysa) dedeye yaptığı yardım çok önemli bir geleneğin de devam ettirildiğinin göstergesidir. Zira Alevilerin yaşadığı diğer birçok bölgede bu gelenek devam ettirilmemektedir.

Ocak sistemi

Alevi toplumunda dayanışmayı, birlikteliği ve cemaat bilincini güçlendirmeyi hedefleyen bazı dengeleyici etkenler vardır. Bu etkenlerin başında “ocak” anlayışı gelir. Ocak, dini liderin soyunu, rol ve yerini belirtmede önemli bir kavramdır (Yılmaz, 2011: 75). Ocak sistemi, Anadolu’daki Alevileri yüzyıllarca koruyan ve toplumsal organizasyonun düzenlenmesini ve yaşanan sorunların çözümünü üstlenen bir role sahip olmuştur (Yaman, 2012: 246).

Alanda edinilen bilgilere göre Alevilerde her bir dini lider (Seyit veya Dede), bir ocağa bağlıdır. Başka bir ifadeyle herhangi bir ocağa bağlı olunmadan dedelik sürdürülemez. Hiçbir dede ocakzade kimliğini taşımadan yöneticilik yapamaz. Ocakzade dedeler, istisnai durumlar dışında, kendilerine bağlı bölgeler ve köyler dışındaki yerlerde faaliyette bulunamazlar. Talipler için de bu durum böyledir, yani babası hangi ocaktansa o da mutlaka o ocağın talibi olur. Ancak çeşitli nedenlerle bağlı buldukları ocak ve dedeleri bulunmayan Alevilerin, başka ocakzade dedelere bağlandıkları bilgisine de ulaşılmıştır.

Araştırma bölgesi olan Bismil’de her köyün bir dedesi bulunmakta olup, bu dedelerinde ayrı ayrı bağlı buldukları ocaklar vardır. Bismil ilçesine bağlı bulunan ve aynı zamanda en büyük Alevi köyü olan Türkmen Hacı köyü dedesi, halk arasında Beyaz Bostan olarak adlandırılan Beyazıd-ı Bestami ocağına bağlıdır. Seyit Hasan köyü dedesi ise İmam Zeynel Abidin ocağına bağlıdır.

Cem

Alevilerin, dinsel ritüellerini gerçekleştirmek amacıyla dini liderleri olan dedenin önderliğinde, kadın-erkek birlikte gerçekleştirdiği ve içinde On İki Hizmet’in, müziğin ve semahın bulunduğu dini toplantılar cem olarak adlandırılmaktadır. Cem, camii ile aynı kökten gelmekte olup sözlük anlamı bir araya gelmek, toplanmaktır Cem olayının kökeni Muhammed

Peygamber'in Miraç dönüşü uğradığı Kırklar Meclisi'ne dayandırılmaktadır (Yılmaz, 2011: 76). Genellikle Cem ibadetinin yapıldığı mekân Cem evi olarak adlandırılmaktadır. Ancak Bismil yöresinde bu terim kullanılmamaktadır. Yörede cem ibadetinin yapıldığı mekân dergâh olarak adlandırılmaktadır (Resim 1).

Cem evleri, geçmişten günümüze kadar sadece ibadet amacıyla kullanılmamış birçok yerde ibadet, hukuki sorgulama, bilgilendirme ve eğitim verilen bir mekân olmuştur. Ancak son dönemde hukuki sorgulama kısmen devam ettirilmeye çalışılsa da büyük ölçüde terk edilmiştir (Özdemir, 2011: 264). Cem kurumunun bir diğer yönü de sosyal ve eğitsel işlevidir. Sosyal dayanışmayı sağlamasının yanı sıra, orada gerçekleştirilen ritüel ve anlatılarla inanca, tarihe ve gündelik yaşama ilişkin bilgilerde içermektedir. Dolayısıyla cem, Aleviler için sürekli bir eğitim kurumu işlevi de görmüştür (Yaman, 2012: 231).

Alanda görüşülen dedenin (Abbas Öztürk) aktardıklarına göre;

*Cem ibadeti perşembeyi cumaya bağlayan gece yapılır.
Cem, peyiğin ev ev dolaşarak insanların cem olacağını
bilgilendirmesiyle başlar, dedenin on iki hizmetin
duasını verip cemi sırlamasıyla biter.*

Alevi toplumunun, dışa kapalı yapısının doğal bir sonucu olarak Cem ritüeline yönelik küçümseyici ve cem ritüelinin ahlak dışı olduğuyla ilgili birçok kulaktan dolma söylenti varlığını sürdürmektedir. Genellikle bu Sünni halkın bir bölümünce mum söndü sözüyle ifade edilmektedir. Alevi olmayan gruplar, Alevilerin, farklı bir İslam uygulayışının olduğunu reddetmektedir. Bununla beraber cem töreninin Alevi olmayanlarca izlenmemesi/izlenememesi, cemlerdeki işleyişlerin bir türlü anlaşılmasına neden olmuştur. Ayrıca Alevi-Sünni grupların karşılıklı ön yargılarının bu söylentileri tetiklediği söylenebilir.

Resim 1. Dergâhın bahçesinde Seyit Hasan köyü Birlik Cem'i

On İki Hizmet

Cemde On İki Hizmet vardır ve her hizmetin bir sahibi vardır. Bunlar:

1. **Dede (Pir, Mürşit):** Cemde birinci hizmet sahibidir; Cemi yönetir. Sorunlar varsa çözer ve toplumu aydınlatır. Bektaşî'lerde bu görev Baba'ya verilmiştir.
2. **Rehber:** Dedenin en önemli görev rehberine verilmiştir. Rehber, dedenin yardımcısı, dede olmadığında vekilidir. Rehber, dede tarafından seçildiği için rehberlik soy gütmeyiz (Resim 2).
3. **Gözcü:** Törenin düzen ve sükûnetinden sorumludur.
4. **Çerağcı (Delilci):** Çerağ veya delil adı verilen aydınlatma aracını yakan ve sır eden (söndüren) kişidir.
5. **Zakir (Sazandar, Güvende, Aşık Baba):** Deyiş, duvaz, miraçlama, mersiye ve nefes söyler. Saz çalar; semahı yönetir. Genellikle üç kişi olurlar.

6. **Ferraş (Süpürgeci, Farsçı, Çar'cı):** Meydana her hizmetin sonunda sembolik olarak ya Allah, ya Muhammed, ya Ali diyerek süpürge çalar.
7. **İbrikdar (Sakka, Sakacı, Saki, Dolucu, Tezekar):** Cemde mersiyeler okuyarak saka suyu dağıtır.
8. **Lokmacı (Sofracı, Nakip, Kurbanacı, Niyazcı):** Kurban ve yemek işlerine bakar yiyecekleri eşit olarak dağıtır.
9. **Pervane:** Cemde semah dönen kişilere verilen isimdir.
10. **Peyik (Davetçi, Okuyucu):** Cemin önceden yapılacağını halka haber veren kişidir.
11. **İznikçi (Meydancı):** Cem evinin temizliğini sağlayan kişidir. Cem evine katılanların ayakkabılarına karışılmaması için tertip alır.
12. **Kapıcı (Bekçi):** Cem yapılan evin kapısında bekler. Ceme gelenlerin güvenliğini sağlar giren çıkana göz kulak olur (Özdemir, 2011: 264).

Araştırmanın yapıldığı yörede On İki Hizmet sahiplerinin bazı görev ve isimleri diğer yörelere göre farklıdır. Örneğin, diğer yörelerde gözcü sadece törenin düzen ve sükûnetini sağlamakla görevli iken, Bismil yöresinde bu göreve ek olarak gözcü, rehber ve kapıcı ile sürekli diyalog halinde olmak zorundadır. Ayrıca altıncı hizmet sahibi birçok yörede süpürgeci olarak adlandırılmaktadır. Ancak Bismil yöresinde bu görev sahibi ferraş olarak adlandırılmakta olup, ihtiyaç halinde rehberine yardım eder. Hemen hemen bütün yörelerde sakka olarak adlandırılan ve mersiyeler okuyup saka suyu dağıtan sakka, Bismil yöresinde ibrikdar olarak adlandırılmaktadır. İbrikdar belirtilen göreve ek olarak cemde bulunan kişilere cem abdestini aldirtan kişidir. Birçok yerde sofracı olarak bilinen sekizinci hizmet sahibi yörede lokmacı olarak tanınmaktadır. Bununla beraber Bismil yöresinde, yiyecekleri eşit olarak dağıtan lokmacı cemdekilere dönerek, “*Elimde yok tığ ile terazi, herkes oldu mu hakka razı*” diyerek helâllik ister.

Bismil yöresinde, geçmişte Alevilere uygulanan baskılar nedeniyle çok önemli bir konumda olan kapıcının görevi, var olan baskının günümüze görece azalmasıyla beraber sembolik bir görev halini aldığı söylenebilir.

Diyarbakır'da bulunan cem evine yapılan ziyaret sırasında araştırmacıya, gitar, bağlama, semah gibi kursların da verildiği belirtildi.

Araştırmacının en çok hangi alanlara ilgi duyulmaktadır sorusuna verilen yanıt çarpıcı bir sonucu daha ortaya çıkardı. Zira en çok ilgi görenler bağlama ve semahtı, bunların ikisinin de yapılan cem ayinlerinde on iki hizmetin birer parçası oldukları göz önünde bulundurulursa dinin, kültürel yaşam üzerinde ne kadar etkili olduğu açık bir şekilde anlaşılacaktır.

Semah

Arapça kökenli bir kavram olan semah, sözlükte işitmek, uçmak ve gökyüzü gibi anlamlara gelmektedir. Terim anlamı ise müzik ezgilerini dinlemek, dönmek ve kendinden geçip oynamak demektir (Yılmaz, 2011: 82). Semah, Alevi inancının müzik, söz ve dansla birlikteliğini temel alan bir coşku halidir. Aynı zamanda ibadet olarak görülen bu coşku hali, Aleviliğin ayırt edici özelliklerindedir. Semah aynı zamanda Tanrı aşkına ulaşmak için ortaya çıkan coşkunun bir tür dışa vurumu olarak da yorumlanabilir. Alevi geleneğine göre semahın kaynağı Kırklar Meclis'i olup, ilk semah Kırklar Meclisi'nde dönülmüştür (Yılmaz, 2011: 82; Yaman, 2012: 293). Yaman'a (2012: 294) göre, semah, "Orta Asya inanç ve gelenekleri ile İslam'la gelen öğelerin kaynaşmasına dayalı olarak ortaya çıkmıştır."

Semah, Bismil yöresindeki Aleviler için folklorik bir oyundan öte anlamlar taşımakta olup, bir aşk hali olarak görülmektedir. Yapılan figürlerin temelinde Hak'tan alıp halka verme mesajı yatmaktadır. Çınar'a (2007: 113) göre semah, Alevilerin temel ibadeti olan cem ibadetinin temel ve vazgeçilmez ritüelidir. Semah, cemlerde On İki Hizmetten biri olarak yer almakta olup, semah dönenlere pervane adı verilir. Temel figürü bir yandan kendi eksenini etrafında dönerken bir yandan da bir daire üzerinde yapılan dönüştür.

Yapılan alan araştırmasında konuya vakıf Alevi dedesi Abbas Öztürk'ün aktardıklarına göre;

Resim 2. Dergâhta, Dede (solda) ile Rehber sohbeti

İsteyen herkes semah dönebilir; Semah aşk halidir, semahın şekli şeması yoktur. Semah ruhaniyettir; kadın erkek eşitliği aranmaz. Semahta verilmek istenen tek bir mesaj vardır. Bu mesaj Hak'tan alıp halka dağıtmaktır. Yani insanın kazandığı her türlü mal mülk, bilgi gibi kazanımlar hak tarafından verilmiştir, sen de onu insanlarla paylaşmalısın.

Değişik yörelerde özü aynı olan ama farklı adlarla adlandırılan ve bazı figürlerde farklılıklar olan çeşitli semah türleri de bulunmaktadır. Bunlardan en çok bilinenleri Kırklar Semahı, Turnalar Semahı, Ya Hızır Semahı, Gönüller Semahı, Ali Nur Semahı, Hubyar Semahı, Kırat Semahı, Nevruz Semahı, Muhammed Ali Semahı'dır (Çınar, 2007: 116; Yaman, 2012: 294-295).

Kurban (Lokma) geleneği

Erdoğan'a (2112: 81-82) göre, Alevi inanisında kurban, lokma olarak adlandırılmaktadır. Ve lokma herhangi bir yiyecektir. Amaç yiyeceği paylaşmak olduğundan kurban kesme ve lokma dağıtmakta şekil önemli değildir. Önemli olan niyettir. İsteyen istediği zaman kurban kesebilir.

Ayrıca illa ki bir kurban kesmek zorunlu değildir, hazır et de satın alınıp kurban adı altında dağıtılabilir.

Bismil yöresine has olduğu söylenen gelenekselleşmiş bir lokma dağıtılmaktadır. Hızır lokması olarak dağıtılan ve Kavut adı verilen bu lokma, değirmende öğütülmüş, on iki çeşit çerezden oluşmaktadır (Resim 3).

Resim 3. Bismil yöresinin geleneksel lokması: Kavut

Ölüm İle İlgili Ritüeller

Ülkemizde yaşayan Alevilerde de ölüm anında ve ölümden sonra birtakım ritüellerin uygulandığı görülmektedir. Bu uygulamaların, biçim ve yapılaş tarzında yöreden yöreye bazı farklılıkların olduğunu söylemek mümkündür. Yıldız (2007: 4), ölüm ile ilgili olan bu ritüelleri, temel olarak hazırlık ve gömme aşaması biçiminde iki kısma ayırabileceğimizi aktarmaktadır. Şöyle ki ölüm olayının gerçekleşmeye başladığı andan cenaze namazının kılındığı ana kadar olan işlemleri “hazırlık aşaması”; cenaze namazından sonra yapılan ve ölünün gömülmesini de kapsayan işlemleri, “gömme aşaması” olarak ele alabiliriz.

Bismil Alevilerince defin işlemi gece kesinlikle yapılmaz. Çünkü Alevi inancına göre, yer ve gök, gece çöktüğünde mühürlenir. Bu nedenle, kazma ve kürek çalışmaz. Gece biri ölürse yıkama, kefenleme vb. bütün işlemleri yapıp, gündüz olması beklenir. Yıkama işlemi bittikten sonra halk tarafından neçek² diye adlandırılan üçgen biçimindeki bez parçası ölünün başına bağlanır. Bununla beraber ahret gömleği³ olarak bilinen gömlek giydirilir. Daha sonra kefenleme yapılır. Kefenleme işlemi bittikten sonra eğer ölen kişi Alevi gelenek ve göreneklerine sadık kalmış ve Alevilerce konan yasaklara uymuş ise ölüye pençe⁴ vurulur. Cenaze namazı Alevilerce mezarlıkta kılınır. Daha sonra Aleviler iki metre derinliğinde açtıkları çukura ölüyü tabuttan çıkararak defnedirler. Cenazenin ardından üç gün taziye evinde misafirleri kabul eder, üçüncü günün sonunda üzerinde Yasin okunmuş yemeği yedikten sonra dağılırlar. Sünnilerce yapılan mevlit okuma uygulaması Alevilerce uygulanmamaktadır. Daha sonra kırkıncı günde ve bir yılın sonunda tekrar üzerinde Yasin okunmuş yemek verilir.

SONUÇ

Bu çalışmada, Alevilerin ritüellerinin gündelik yaşamlarını nasıl ve ne kadar etkilediğini, ritüellerinin kimlik inşasındaki etkisini öğrenmek amaçlandı. Söz konusu inşada, transaksyonalist bakış açısıyla dinin belirleyici unsurlardan birisi olduğu düşünüldüğünden, alanda; inanç, ibadet, kurum ve sosyal ilişkileri ele alarak kültürel hayatın korunmasında bu ritüellerin ne kadar etkili olduğuna bakılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmada, Alevilerin kim/ne olduğundan ziyade Alevi kimliğinin oluşumunda ritüellerinin nasıl bir işlev gördüğüne odaklanılmıştır.

Aleviliğin tarihsel geçmişi incelendiğinde ve Bismil örneğine bakıldığında ilçede Alevi ve Sünni/Şafii kimliklerinin inşasında ve sürdürülmesinde birbirleriyle olan din temelli çatışma ve gerilimin çok önemli bir etken olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu çatışmalar hayatın birçok alanında görülebilmektedir.

² Neçek, kefen bezinden yapılan ölünün başına bağlanan üçgen biçimindeki bez parçasıdır (akt. Seyit Hasan köyü dedesi Abbas Öztürk).

³ Ahret gömleği, kefen bezinden yapılan bir gömlek olup bu gömleğin sadece sağ kolu vardır ve bu kol gömlek ölüye giydirildikten sonra ölünün üzerinde dikilir (akt. Seyit Hasan köyü dedesi Abbas Öztürk).

⁴ Pençe vurmak, Alevilerce bir mükâfat olarak algılanmaktadır. Ölen kişinin sırtına ya Allah ya Muhammed ya Ali diye üç defa avuç içi ile ve her isme bir defa vurulur (akt. Seyit Hasan köyü dedesi Abbas Öztürk).

Bismil’de yaşayan Alevilerde ve Sünnilerde pratikte din yoğun/muhafazakâr bir şekilde yaşanmasa da, aidiyetin önemli bir dayanağı olmaya devam ettiği görülmüştür. Zira alanda Alevi bir katılımcının araştırmacıya söylediği “*bizim (Alevilerin) uygulamalarımız doğru; onların (Sünnilerin) yapay*” cümlesi durumu özetlemektedir. Aynı düşünce Sünniler için de geçerlidir. Sünnilerin de, Alevilere karşı kullandıkları “ onlar pis, pasaklı ve cünüp” ifadesiyle, “rezil öteki” karşısında “temiz” ve “kusursuz” “biz”i inşa etmeye çalıştıkları söylenebilir.

Bismil Alevileri, aynı yerde yaşadıkları halde, üstelik Osmanlı döneminde yaşadıkları köy yaşamından çıkarak, esnaflık gibi herkesle iç içe ve diyalog halinde oldukları bir durumda da aidiyetlerini korumaya devam etmişlerdir.

Her toplumun, kendine özgü “değer yargıları” vardır. Bismil’de yaşayan Alevilerinde değer yargılarını, din üzerinden inşa ettikleri gözlemlenmiştir. “Biz” ve “öteki” tanımlanırken dinsel alandan seçilen kavramlar kullanılmış ve yine dine dayandırılan “ahlak” anlayışı üzerinden değer yargıları oluşturulmuştur.

Bismil, geçmişte de günümüzde de hep Sünni/Şafii kimliğine mensup bireylerin yoğun yaşadığı bir bölge olmuştur. Bu bölgede uzun zamandır yaşayan/yaşamaya çalışan Alevi kimliğine mensup bireyler, bu yoğunluk karşısında hep azınlıkta kalmıştır. Bu durum karşısında akla gelen ilk soru bu kimliğin korunmasındaki direngenlik ne üzerinden sağlanıyor ve bu kimliğin devamlılığını sağlayan dinamiklerin ne olduğudur. Yapılan araştırma neticesinde bu direngenliğin inanç üzerinden sağlandığı ve bu kimliğin devamlılığı sağlayan dinamiklerin endogami kuralı ile beraber Alevi kurumları olan musahiplik, düşkünlük ve dedelik kurumlarının olduğu tespit edilmiştir.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyerek, yoluma ışık tutan Doç. Dr. Ç. Ceyhan Süvari, Arş. Gör. M. Fuat Levendoğlu, Arş. Gör. Hakan Yılmaz ve Alevi dedesi Abbas Öztürk’e teşekkürlerimi bir borç bilirim.

KAYNAKÇA

- Arabaç, F. (2009) *Alevilik ve Sünniliğin Sosyolojik Boyutları*, Ankara: Barış Platin Yayınevi.
- Barth, F. (2001) *Etnik gruplar ve Sınırları*, Çev. Ayhan Kaya-Seda Gürkan, İstanbul: Bağlam yayıncılık.

- Bender, C. (1993) *On İki İmam ve Alevilik*, İstanbul: Berfin Yayınları.
- Bozkurt, F. (1990) *Aleviliğin Toplumsal Boyutları*, İstanbul: Tekin Yayınları.
- Çınar, E. (2007) *Aleviliğin Gizli Tarihi*, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Erdoğan, H. (2012) *Alevi-Bektaşî İnançının Kökenleri ve Esasları*, İzmir: İzmir Şubesi Yayını.
- Gölpınarlı, A. (2011) *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiiilik*, İstanbul: Derin Yayıncılık.
- Özdemir, İ. (2011) *Aleviliğin Yazılmayan Tarihi*, Ankara: Kripto Yayıncılık.
- Subaşı, N. (2010) *Alevi Modernleşmesi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Suvari, Ç.C. (2009) *Dinsel Geleneğin Etnisite İnşasında Oynadığı Rol: Malakanizm Örneği*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antropoloji Anabilim Dalı.
- Taşğın, A. (2003) *Diyarbakır ve Çevresindeki Türkmen Alevilerinde Dini Hayat*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ve Din Bilimleri (Din Sosyolojisi) Anabilim Dalı.
- Tekin, N. (2011) *Türklük ve Alevilik-Bektaşîlik*, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Yaman, A. (2012) *Alevilik & Kızılbaşlık Tarihi*, İstanbul: Kalipso Lüks Yayınları.
- Yıldız, H. (2007) “*Alevi Geleneğinde Ölüm Ve Ölüm sonrası Tören Ve Ritüeller*”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 42, 4
- Yılmaz, H. (2011) *Alevi-Sünni Diyalogu*, Sivas: Asitan Yayıncılık.
- Yılmaz, H. (2009) “*Alevilik-Sünnilik Açısından Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersleri*”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIII (2), 190